

TONY JUDT

The New York Review of Books
2010. október 14.

Amikor húsz évvel ezelőtt Tony Judt-tal találkoztam, éppen a vasútállomásra tartott, de aztán kicsit mégis Providence-ben maradt, hogy együtt ebédeljen a Brown Egyetem két diákjával. Tapintatos pályaválasztási tanácsokkal látott el két fiatalembert, akik nem tudtak dönteni a történelmi és az újságírói pálya között. Természetesen nem állítom, hogy aki Tonyval ebédel, mind történész lett, mint én, vagy Pulitzer-díjas újságíró, mint Gareth Cook. Tony azonban mindig végtelen nagylelkűséggel szánt időt másokra, különösen a fiatalokra, ha valaki röviden tanácsért fordult hozzá, kérdésére többoldalas, mívesen fogalmazott választ kapott. Tucatjával írt ajánlóleveleket olyanok érdekében, akik hivatalosan nem is az ő diákjai voltak, konferenciákat szervezett, ahol a pályakezdők tekintélyes tudósokkal találkozhattak. A New York Egyetemhez tartozó, általa vezetett Remarque Intézet az érdem, s nem a hírnév szerint válogatta munkatársait.

Tony Judtban valójában két történész lakozott: az egyik az angol zsidó munkáscsaládból származó marxista, aki Cambridge-ben, majd a párizsi École Normale-ban folytatta tanulmányait, és négy kiváló könyvet írt a francia baloldarról, a másik meg az az illusztris New York-i tudós, aki írt egy hihetetlenül jó történelmi munkát a háború utáni Európáról, valamint számos rendkívül szabatos tanulmányt olyan mérvadó európai értelmiségi-

ekről, mint Albert Camus vagy Leszek Kotakowski. A kettőt összekapcsolta Tony 1992-es könyve, a *Past Imperfect*,¹ a második világháború utáni időszak párizsi értelmiségi politikájának ékesszóló kritikája. Ebben látszólag csak Jean-Paul Sartre kommunizmusának és a sztálinizmust dicsőítő és kelet-európai következményeivel mit sem törődő („bal parti”) értelmiség politikai nárcizmusának alapos elemzését nyújtotta. Valójában többről volt szó: egy francia marxista szakított itt saját hagyományaival.

Hiszen első könyvét még franciául írta.² Joggal jegyezte meg a *Befejezetlen múlt* egyik francia recenziója, hogy az úgy hat, mint egy élő francia értelmiségi vitája már halott társaival. Alapjában ez a könyv volt Tony első kísérlete, hogy olyan történelemfilozófiát alakítson ki, amely nem veszti érvényét a marxizmus és a többi XX. századi, nagy politikai és gondolati rendszer összeomlásával. Elhatárolódott a francia marxistáktól, ugyanakkor elvetette azt a csábító lehetőséget is, hogy a marxizmus szellemi tekintélyét egy másik szellemi forrás kijelölésével helyettesítse. Miközben nemzedékének nem egy értelmiségi tagja a marxizmus helyébe annak ellentétét – például a piacot – ültette, Tony magát a gondolatot utasította el, hogy végső soron minden történelmi változás ugyanabban az elvben leli magyarázatát.

A *Befejezetlen múlt* megszületéséhez az kellett, hogy Tony az 1980-as években gondolatilag bejárja Kelet-Európát – elfordulva attól is, amit szűkebb szakterülete sugallt (hiszen a Nyugat-Európa-kutatók a kelet-európai politikai változások ellenére sem tekintettek túl Nyugat-Európán), és

attól is, amit saját családjának története (az Orosz Birodalomból nyugatra vándorló zsidók) rajzolt elő. Ez az intellektuális lépés termékenyebbnek bizonyult, még ha kevésbé felkavaró volt is, mint korábbi, drámai találkozásai a zsidó állammal. Mivel ifjúkori cionizmusa részleges lázadás volt a szülők ellen, akik azt akarták, hogy Angliában folytassa tanulmányait, az utóbb Izraelről adott bírálata többek között önkritika is volt. Ennél érdekesebb részvétele élete derekán a kelet-európai szellemi életben, ami lendületet adott szakításának a marxizmussal, és Európa egészét átfogó szemlélete kialakításához vezetett. Az 1948-as születésű Tony egyidős volt a lázadó lengyel (sok esetben zsidó származású) értelmiségiekkel, akiket 1968-ban egy antiszemita kampányban megvertek, bebörtönöztek vagy száműzték a kommunista Lengyelországból. Közülük egyesek (Jan Gross, Irena Grudzińska-Gross és Barbara Toruńczyk) az 1980-as években a barátai lettek, és az ő történelmük döntő értelemben Tony történelme is lett.

1968-ban Tony még cionista és marxista volt. A nemzedékéhez tartozó lengyelek sosem voltak cionisták (még ha a kommunista rezsim annak nevezte is őket), és gondolkodásukat már régóta a marxizmusból kivezető út keresése határozta meg. 1968-ban az akkor húszéves Tony részt vett a párizsi, londoni és cambridge-i diák-tüntetésekben; Cambridge-ben egy háborúellenes tüntetést követően egy rendőrrel szívélyesen beszélgetve sietett vissza a King's College-ba, hogy még a vacsorára hívó csengő megszólalása előtt beérjen az étkezőbe. Csak két évtizeddel később, immár negyvenévesen ismerte fel, mennyire más volt ez, mint a gumibotózó rendőrökről Varsóban szerzett tapasztalat. Kelet-európai barátainak tapasztalatai kiegészítették és gazdagították a háború utáni Európáról alkotott felfogását. Belegondolt, hogy ez az ő sorsa is lehetett volna, hiszen apai nagyapja Varsóban született, a varsói gettóban is voltak Judtok. Az 1980-as években Tony Oxfordban tanított, akárcsak Leszek Kotakowski, az a lengyel filozófus, aki 1968 lengyel diákjainak szellemi ihletője volt. Egyik kései tanulmánya, amely e folyó-

1 ■ *Past Imperfect: French intellectuals 1944–1956*. University of California Press, Berkeley–Oxford, 1993. Magyar kiadása: *Befejezetlen múlt. A francia értelmiség, 1944–1956*. XX. Század Intézet, Bp., 2008.

2 ■ *La reconstruction du parti socialiste, 1921–1926*. Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, 1976.

3 ■ Tony Judt: Goodbye to All That? *The New York Review of Books*, 2006. szeptember 21.

4 ■ Tony Judt: *Postwar: a history of Europe after 1945*. William Heinemann, London, 2005. Magyar kiadása: *A háború után. Európa története 1945 óta*. Európa, Bp., 2007.

5 ■ Tony Judt: *Ill Fares the Land. A Treatise on Our Present Discontents*. Penguin – Allen Lane, 2010.

iratban jelent meg, ragyogó elemzése Kotakowski remekművének (*Main Currents of Marxism*), a marxizmusba vetett hitet a legjobban szétzúzó történeti munkának.³

Tony annyiban nemzedékének tipikus gondolkodója, hogy élete derekán szabadulni igyekezett a struktúraelméletek, az ő esetében a marxizmus vonzerejétől és kényszereitől. Annyiban viszont eltért tőlük, hogy történészként a témák, módszerek és igazságok sokaságának helyt adó pluralizmust választotta a töredékesség és a bizonyosság kicsiny szigeteire menekülés helyett. Sok történész úgy reagált az átfogó magyarázatokba vetett hit kudarcára, hogy egy-egy szűk terület szakértője lett. Tony viszont a *Postwar*⁴ megírására készülve, az 1990-es években a legnehezebb utat választotta. Akárcsak egy másik nagy hatású oxfordi tudós, Isaiah Berlin, ő is tudomásul vette, hogy a történelem változatos-sága nem vezethető vissza néhány összefüggésre, és egy harmonikus, meggyőző és igaz elbeszélésben igyekezett minden különbséget figyelembe venni: nemcsak Kelet- és Nyugat-Európát, hanem Skandináviát és a földközi-tengeri térséget is. Egyforma szakszerűséggel írt a gazdaságról és a társadalomról, a politikáról és a kultúráról, a szakosodás értékét épp e kutatási területek óriási szakirodalmának feldolgozásával ismerte el, amikor eredményeiket elegáns egységgé ötvözte.

A marxizmus történeti leírást ad arról, hogyan jött létre a jelen, és egyben előírás arra, milyen legyen a jövő. Az 1980–90-es évek fordulóján, a *Befejezetlen múlt* írásakor Tony még úgy vélte, egyszerre lehet moralista és történész; az 1990-es években és a 2000-es évek elején, *A háború utánt* megelőző és követő kutatásait folytatva már elkülönült benne e két hivatás – mindkettő előnyére. Megfontoltabb történész és jelentősebb esszéista lett. Az Egyesült Államokban átköltözve fejlesztette tökélyre azt az esszéírói képességét, hogy jelen legyen egy világban, de mégsem benne; hogy elfogadja kora és környezete meghatározó feltevéseit anélkül, hogy azok határoznák meg őt. Hogy egy ritkán idézett példát említsék: Tonynak

igaza volt, már akkor, az iraki háború melletti kampány hazugságával és az Egyesült Államokra nézve várható rettenetes következményeivel kapcsolatban. Azt vallotta, éppen az, hogy késztetést érzett az amerikai politika bírálata, tette őt igazán amerikaivá.

Tony identitását tekintve kozmopolita volt, de az általa beszélt nyelvek sokasága és a széles körű tudás mögött némi feszengés búj meg. Egyszer egy berlini konferencián az egykori keletnémet kémfőnök, Markus Wolf gonoszul azt kérte, ismétlje meg a kérdését németül is. Tony megtette, ám rá nem jellemző módon bizonytalankodva. Miután az elmúlt két év túlnyomó részét vele töltöttem, mert a XX. század eszmetörténetét és az ő szellemi fejlődését tárgyaló közös könyvünkön dolgoztunk, azt hiszem, tudom, melyik volt az első német mondat, amelyet életében kimondott. 1960-ban, amikor tizenkét éves volt, a család nyári vakációja színhelyére tartva, egy éjszakát kénytelen volt Németországban tölteni. Apai ágon Tony rokonai Belgiumban letelepedett kelet-európai zsidók voltak, többüket meggyilkolták a holokauszt idején. Ő maga a nevét apja egyik unokatestvére után kapta, akit Auschwitzban öltek meg. Apja képtelen volt rávenni magát, hogy németül beszéljen a szállodaportással, ezért megtanította a fiának, hogy mit mondjon: „Mein Vater will eine Dusche” – „Az apám zuhanyozni akar”. Mint Tony mondta, neveltetésében a holokauszt mintegy páráként mindenütt ott volt, és mégsem volt sehol.

A holokausztnak nagyjából ugyan ez a jelenléte és hiánya jellemzi történeti munkáit is. A francia baloldaltól írt mindegyik korai könyve, ha kimondatlanul is, azt kérdezi: Be kellett következnie? Nem győzhetett volna a szocializmus a nemzetiszocializmus helyett? Nem kerekedhetett volna Franciaország Németország fölébe? Nem lett volna mégis tere a felvilágosult politikának? Tonymak még a *Befejezetlen múlt*ban is kevés mondanója volt a német megszállás francia tapasztalatairól, a Vichy-rezsim büntetteiről. *A háború után*ban kihagyta a holokausztot a történetből, csak a záróban jegyezte meg, hogy magáról az eseményről nem szólt, csak a

róla való megemlékezéséről. Mint nemzedékének sok történész tagja, Tony is sokáig úgy írt, mintha az eszme- és politikatörténet nagy témáit a holokausztól függetlenül is tárgyalni lehetne. De ahogy ő mondta nekem, az európai zsidók tömeges lemészárlása „mindig belezavar”. Megbetegedése idején épp arra készült, hogy olyan XX. századi eszmetörténetet írjon, amelybe a korszak legnagyobb tragédiája is beletartozik. Csak a legvégén, halálos betegsége alatt írott munkájában zárta be ezt a kört.

Az ALS borzalmát Tony arra használta, hogy áttörje megmaradt szellemi korlátjai némelyikét. 2008-ban, amikor betegségét diagnosztizálták, még professzor volt, intézetigazgató, elismert történész és író. Mindezt saját szabályait követve érte el, lázadott, akkor és az ellen, amikor és ami ellen neki tetszett, és mindig kívülállónak vallotta magát. Bár az odatartozó és a kívülálló megkülönböztetését egész életében fontosnak tartotta, azt hiszem, betegnek egyre kevesebb jelentőséget tulajdonított. Saját testének foglyaként túllépett önmagán, mint még soha. Tony, aki a rákkal folytatott korábbi harca után sokat adott külső megjelenésére, és mindig is diszkrét ember hírében állt, most közszemlére tette ronccsá lett testét és bonyolult életrajzát.

2008 vége felé megállapodtunk, hogy segítem egy hosszú könyv megírásában az életéről és a XX. századi gondolkodás történetéről. A XX. század főbb eszmeáramlatait bemutató könyv szerintem bármely korábbi írásánál többet látta abból, milyen széles körű tudása volt a szellemi életéről. Miközben a könyvön dolgozott, hatalmas büszkesége összefogott hatalmas alázatával. Fél éven át tartottak beszélgetéseink, s ezután Tony ismét egyedül látott munkához, tollba mondv a *New York Review of Books* számára írt rövid esszékét, a szociáldemokráciáról szóló előadást, amelyet nyomban könyvvé bővített.⁵ Idén júliusban pedig, néhány héttel a halála előtt befejeztük a *Thinking in the Twentieth Century* című könyvet.

Utoljára, nem sokkal a halála előtt akkor írtam Tony Judtnak, amikor hazaértem ausztriai utazásomról. Mivel egyik fiával Tony is megtette

az utat Bécsből Kremsbe és vissza, e-mailben cseréltünk eszmét arról, milyen egy kisfiúval vonatozni a Duna mentén. A *Thinking in the Twentieth Century* ugyanis csak egyike annak a két könyvnek, amelyet Tony még meg akart írni. A másik, *Locomotion* címmel, a vonatközlekedésről szól voltna. Londonban zsidóként átél gyermekéveivel kapcsolatban cseppet sem volt szentimentális, annál több nosztalgiával gondolt a brit vonatokra. Az iskola épülete a Victoria és a Waterloo pályaudvart összekötő két vasúti sín között állt, képzeletbeli menekülési útvonalakat kínálva. Tizenévesen vette a kerékpárját, és vonatra szállt, egész napos felfedezőutakra indult. Akkoriban úgy érezte, elsőkik; idővel belátta, hogy mások társaságában utazott. Mint mondta, a vasúti közlekedéssel a társadalom önmagáról gondoskodik, és útközben magára talál. Betegségének egyik szomorú velejárója, hogy soha többé nem állhat a peronon, úti céljában bizonytalanul, de a haladás bizonyosságának tudatában. Tony mégis mindig mozgásban volt, akkor is, amikor már csak az emlékezetében őrzött könyvek páratlan könyvtárában járkált, majd ide-oda lépegetve emlékezetében, a legjobb nézőpontot keresve csodálatos élete áttekintéséhez, mindig felfedve mások korlátait, de mindig példát is mutatva a maga korlátainak meghaladásával.

TIMOTHY SNYDER

Bobory Dóra fordítása

A NAGY LOPÁS

NZZ online, 2010. október 6.

A szovjet idők óta rengeteg kiállítási tárgy tűnt el az oroszországi múzeumokból. Az összes orosz múzeum állományának átfogó leltárba vétele után nemrégiben kiderült, hogy mintegy 250 000 kiállított tárgy eltűnt. Aligha nyugtat meg bennünket, hogy „csak” 24 500 tárgyról bizonyosodott be, hogy ellopták, a tárgyak további 90 százaléka pusztán leltártechnikailag „nem látható” (nincs róla sem fotó, sem leírás). Legalábbis a múzeumügy területén a totális bürokráciájáról és ellenőrzési mániájáról híres Szovjetunió nem felelt meg a róla kialakít-

tott képnek. Egyes múzeumokban a negyvenes évek óta nem volt leltározás! A szentpétervári Ermitázs orosz művészeti osztályának állományát 1978 óta nem ellenőrizték, míg azután a négy évvel ezelőtt kiderült hiányok óriási botrányt kavartak, és általános leltárellenőrzéshez vezettek.

MÚZEUM ÉS ÉPÍTKEZÉSI HELYSZÍN

Az országos leltárellenőrzés három évig tartott, kiterjedt az orosz múzeumok 97 százalékára, tehát mintegy 73 millió tárgyra. Oroszország nemcsak nagy, de bőségesen el van látva múzeumokkal is – a 242 000 hiányzó tárgy a teljes állománynak mindössze 0,33 százalékát teszi ki. Persze ez is túl sok. Kérdés viszont, hogy valóban a nem kielégítő ellenőrzésnek köszönhető-e ennyi lopás. Ha igen, akkor a baj gyökere a szovjet időkre nyúlik vissza. Ha nem, akkor viszont a hiányok a kilencvenes évek vadkapitalizmusával magyarázhatók.

Az 1917. októberi forradalom előtt az orosz múzeumok világa lényegében nem különbözött a Nyugaton ismerttől. A cárnak az Ermitázsban látható, hatalmas gyűjteményéből fokozatosan állami szimbólum lett. A népnevelés érdekében új múzeumok létesültek vidéken. A gazdagok megnyitották gyűjteményüket a közönség előtt. A XX. század elején a milliomosok – mint Morozov vagy Scsukin – nagy mennyiségben vásároltak nyugati és orosz műtárgyakat, és magánmúzeumokat nyitottak.

Az új hatalom kisajátította a cári család vagyonát, és „népi tulajdonba” adta a magánmúzeumokat. A petrográdi és moszkvai palotákat megtöltötte műkincsekkel és „az elmúlt korszak anyagi kultúrájának példányaival”, azaz bútorokkal, öltözékekkel, étkezéslelkekkel, hadd lássa a proletár, hogyan élt egykor az az osztály, amelyet legyőzött, s amelynek örököse lett. A húszas években a leningrádi Téli Palotában (itt kapott helyet az Ermitázs gyűjteménye is) meg lehetett tekinteni az egykor a Romanov-család magántulajdonában álló tárgyakat, sőt egy-két apróságot meg is lehetett vásárolni. Egy kiskánál, egy csésze, egy szalvéta – hogy

örült az új kispolgár! A harmincas években azután véget vetettek ennek a gyakorlatnak, mert egy új elképzelés vert gyökeret: a múltból mindaz, aminek nincs köze a felépítendő szocializmushoz, múzeumba való. A Szovjetunió tehát elvileg két zónára tagolódott: építkezésre és múzeumra. Moszkvában, az „új világ” fővárosában persze a „régii” gyakran a rövidebbet húzta; Leningrád, a cárok egykori székhelye viszont csak megszorításokkal adott teret az újnak: Pétervár városmagja megőrződött.

Ami a múzeumba került, egyben szakralizálódott is. Az a gondolat, hogy az ember a múzeumból lopjon, a legtöbb szovjet polgár szemében nemcsak szentségtörőnek, de értelmetlennek is tűnt. Minek? Az államhatárok zárva, magán-régiségkereskedelem már nincs, és gazdagok sincsenek, akik vagyontukat fitogtatnák. Túl körülményes, túl veszélyes és nem is kifizetődő. Mármint a magánembernek, de nem az államnak! A szovjet állam ugyanis hamarosan bizonyosságát adta annak, hogy a tulajdonát (avagy zsákmányát) igencsak uralkodói módon értelmezi. 1928 és 1934 között az Ermitázs több ezer műtárgyának – köztük Rembrandt, Tiziano, Raffaello, Van Eyck, Botticelli és Rubens képeinek – eladásából fizette ki a nyugati országokkal szemben fennálló adósságát. Ez a kiárulás a köztudatban mélységes elbizonytalanodást keltett a „népi tulajdonú múzeumi vagyonnal” kapcsolatban, amely egyszerre volt érinthetetlen és kikezdehető.

Ez azután legendagyártáshoz – a hatalmuktól megfosztottak természetes reakciójához – vezetett. Szájuk elé tett kézzel még a hetvenes években is arról meséltek, hogy a szovjet kormány a hivatalosan eladott műtárgyakon kívül még jó sok Rembrandt- és Tiziano-képet is eladott, amelyeket azután titokban egy mesterhamisító zseniális másolataival helyettesítettek. A hamisítóművész állítólag az Ermitázs műhelyében dolgozott, majd nyomtalanul eltűnt, s ma már az Ermitázs dolgozói sem tudják, mi hamis és mi eredeti a gyűjteményben. Íme, a posztmodernitás születése a sztálinizmus szelleméből! Néha magam is voltam olyan balga, hogy az Ermitázsban dolgozó

barátaimtól megkérdezem: Ez igaz? Dűhtől villámló szemmel, undorodva utasították el pimasz kérdésemet.

Az államot és vezetőit azzal is újra meg újra meggyanúsították, hogy magáncélokra is használják a múzeumokat. A hetvenes években az a történet keringett Leningrádban, hogy a párt városi vezetője (aki mulatságos módon a cárok családi nevét és Raszputyin keresztnévét viselte, tehát Grigorij Romanovnak hívták) lánya esküvőjére kikölcsönözte az Ermitázsból a cári étkezéshez. A két évvel ezelőtt, 85 éves korában elhunyt Romanovnak élete végéig cáfolnia kellett a történetet: Nem, nem is tehette volna, elgondolhatatlan! A párt egyik vezetőjéről, aki éveken át a Szovjetunió egyik legnagyobb hatalmú embere volt, az embereknek gyakorlatilag semmi más nem maradt meg az emlékezetében, csak ez a talán soha meg nem történt étkezés-kölcsönzés az Ermitázsból. Azt sutogták, hogy versenytársa a Kremlért folyó küzdelemben, Gorbacsov volt az, aki ezt a legendát Romanov karrierjének tönkretűzésére használta fel – mert ekkora már tabunak számított a múzeumi tulajdon, az utolsó, ami még átélhetően a nép tulajdona az állami tulajdon országában, ami senkié.

Aztán a Szovjetunió hirtelen eltűnt, mintha nem bírt volna a cári edények okozta zűrzavarral. A lakosság tudatában a szovjet idők magától értetődőségei az előjelek egyszerű megfordításával vígan éltek tovább:

ami korábban perverz ötlet, lehetetlenség volt, az a kilencvenes évek elején természetes, sőt hősies lett. Az államtól mindenütt elszedték a vagyonát: a kapitalizmus úttörői pár fillérért gyárakat, hajógyárakat, olaj- és gázmezőket kaptak – ugyan miért épp múzeumokat ne? Eddig azért mégsem fajultak a dolgok, ám az Ermitázsban dolgozó enyveskezők őszintén hitték, hogy joguk van egy-egy tárgyat eladni a rájuk bízott gyűjteményből, pontosan úgy, ahogy a kilencvenes években az orosz katonák is meg voltak győződve arról, hogy joguk van páncélosokat és ágyúkat magánúton eladni a leg többet ígérő vevőnek. Ezek az évek a bahtyini értelemben vett karnevál időszakát hozták el Oroszországban: olyan világot, amelyben a mindennapi normák ellentéte az úr.

A putyini reform sok tekintetben az állami szervezet ezen csaknem teljes felbomlására adott választ, ám kérdéses, hogy az államapparátus és a bürokrata uralom külsődleges megerősítése véget vethet-e az orosz elitnek belső demoralizálódásának, amely már a szovjet idők vége felé megkezdődött. Mindenesetre az ezredforduló utáni első években, a társadalmi légkör megváltozásával az Ermitázsban hosszú évek óta tartó lopkodás 2006-os feltárása olyan felháborodást váltott ki, amely egy évtizeddel korábban elképzelhetetlen lett volna. Az emberek úgy vélték, ismét helyreállt a rend, s vele együtt a múzeumi világ szakralitása.

FRIVOLITÁSOK

A múzeumok oly erőteljesen szakralizálódtak, hogy az orosz ortodox egyház szemmel láthatóan versenytársnak tekinti őket, és kíméletlenül küzd deszakralizálásukért. S ebben sikereket is elkönnyelhet: múzeumi tulajdonból egyre gyakrabban adnak át templomépületeket és ikonokat az egyháznak. Ezzel az állam megtakarítja a fenntartási költségeket, s egyben támogatókat nyer az egyház és az időközben befolyásossá vált, ortodox szemléletű értelmiségiek és vállalkozók körében. Az egyik legdurvább esetre 2009 decemberében került sor: a pétervári Orosz Múzeumból, a restaurátorok tiltakozására fittyet hányva, az egyik legrégebbi ikont félévre kölcsönadták egy villanegyed újonnan épült templomának „istentisztelet” céljára. A kölcsönzési időt nemrégiben egy újabb félével meghosszabbították. Még az is lehet, hogy ez a frivol gyakorlat hosszú távon nagyobb veszélyt jelent az orosz múzeumokra nézve, mint a közönséges lopkodás. Azt ugyanis viszonylag könnyű felszámolni; nem kell más, csak pénz a modern biztonsági berendezésekre és a rendszeres ellenőrzésre. A legutóbbi átfogó leltárellenőrzés megrázó eredményei minden bizonnyal erre ösztönöznek.

OLEG JURJEV

Wessely Anna fordítása

E SZÁMUNK SZERZŐI

Apor Péter – történész,
Közép-európai Egyetem, Budapest

Cseresnyési László – tanár,
Shikoku Gakuin Egyetem, Japán

Dávid Ferenc – művészettörténész,
MTA Művészettörténeti Kutató Intézet

Doncsecz Etelka – doktorandusz,
ELTE BTK

Carsten Jung – rendező, színháztörténész

Edward McCue – akusztikus, zenész, USA

Oleg Jurjev – író,
Szentpétervár

M. Tóth Balázs – jogász,
ME ÁJK

Malina János – zenetörténész, zenész,
Budapest

Márton Miklós – filozófus,
ELTE ÁJK

Nagy Árpád Miklós – klasszika
archeológus, Szépművészeti Múzeum,
Budapest

Németh Mária – tanár,
Páterdombi Szakképző Iskola,
Zalaegerszeg

Piroska Dóra – közgazdász,
Budapest

Timothy Snyder – történész,
Yale University

Sümege István – filozófus,
NYME, BTK

Szentpéteri Márton – eszmetörténész,
MOME; Oxford University

Tózsér János – filozófus,
ELTE BTK

Turai Katalin – szociológus,
Budapest

Vadai István – irodalomtörténész,
SZTE BTK

Vadas András – doktorandusz,
ELTE BTK